

POMOŽNI OBJEKTI

V TRIGLAVSKEM NARODNEM PARKU

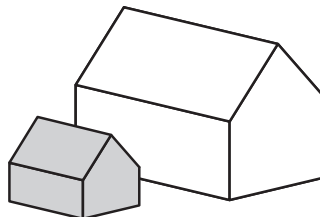
SMERNICE ZA GRADNJO IN
OBLIKOVANJE V GORENJSKI REGIJI

POMOŽNI OBJEKTI

V TRIGLAVSKEM NARODNEM PARKU

SMERNICE ZA GRADNJO IN
OBLIKOVANJE V GORENJSKI REGIJI

Založnik
Triglavski narodni park

Leto izdaje
2022

Pomožni objekti v Triglavskem narodnem parku; smernice za gradnjo in oblikovanje v Gorenjski regiji

Avtorji

Maj Juvanec
Damijan Gašparič
Aleša Mrak Kovačič
Peter Bulovec

Strokovni pregled

Saša Roškar, ZVKDS
Aleš Zdešar, TNP
Tina Komac, TNP
dr. Borut Juvanec

Citati v besedilu

dr. Borut Juvanec

Fotografije

avtorji
B. Juvanec (str. 24, 32)

Kartografija

GURS RS

Oblikovanje in prelom

Delavnica, oblikovanje prostora, d. o. o.

Izdaja

PDF eKnjiga: prva elektronska izdaja, verzija 1.0

ISBN

978-961-93061-8-5 (PDF)

Založnik

Triglavski narodni park, Bled

Leto izdaje

2022

Kataložni zapis o publikaciji (CIP) pripravili v
Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani
COBISS.SI-ID 134151683
ISBN 978-961-93061-8-5 (PDF)

Vsebina

5	UVOD
7	POMOŽNI OBJEKTI
9	OBMOČJE
11	TIPOLOGIJA
15	USMERITVE
17	UMESTITEV V PROSTOR
21	OBLIKA OBJEKTA
25	KONSTRUKCIJA, STREHA IN FASADA
29	GRADIVA IN BARVE
33	DETAJLI IN OKRAS
37	ZUNANJA UREDITEV
40	VIRI IN LITERATURA

Ustrezna arhitektura je tista, ki se prilagaja normalnosti, tista, ki si prizadeva spoštovati potrebe svojega časa: arhitektura, ki zajema vse, od družbenih in ekonomskih vidikov do estetskih vrednot. Estetski predmet, s katerim se ljudje ne morejo identificirati, načeloma nima nobene vrednosti.

Gion. A. Caminada, citat iz filma Christopha Schauba, »The Vrin Project«

Uvod

Publikacija je del prizadevanj za ohranjanje oziroma dvig prostorske kulture na območju Triglavskega narodnega parka. Predlagane usmeritve želijo vzpostaviti ravnovesje med potrebami prebivalcev, ki se skozi evolucijo načina bivanja oziroma bivalnih navad spreminjajo in vedno odražajo tudi v prostoru, ter ohranjanjem čim bolj skladne in trajnostne podobe prostora.

Spreminjanje človekovih potreb je potrebno razumeti, sprejeti in nato tudi usmerjati. Prav tako je potrebno razumeti kontekst prostora. Ta izhaja iz človekove kontinuitete bivanja skozi stoletja oziroma njenih posledic v prostoru – naši kulturni dediščini. Ko se človekove potrebe srečajo s kontekstom prostora, so za usmerjanje tega procesa pristojni odločevalci v postopkih urejanja prostora.

Pomožni objekti, torej objekti, ki dopolnjujejo funkcije osnovne stavbe, so pomemben sestavni del doma, domačije oziroma naselja. Njihova umestitev v prostor in podoba prav tako pomembno vplivata na bolj ali manj skladno podobo kulturne krajine. Ta je na območju Triglavskega narodnega parka še posebej občutljiva, kvalitetna in zato vredna posebne obravnave ter ohranjanja.

Namen smernic je podati kratke in jasne usmeritve, napotke za umeščanje in oblikovanje pomožnih objektov. Namenjene so vsem, ki načrtujejo in izvajajo tovrstne gradnje. Čeprav smernice ne morejo podati vseh odgovorov na dileme v prostoru, lahko služijo kot izhodišče. Ob ustreznem razmisleku oziroma utemeljitvi, praviloma s strani strokovnjaka za to področje – arhitekta, pa je prostorske rešitve dopustno (avtorsko) nadgraditi.

Pomožni objekti

Pomožni objekti, ki so obravnavani v teh smernicah, so manjši objekti, ki funkcionalno niso samozadostni in s svojim programom dopolnjujejo osnovni oziroma glavni objekt. Glavni objekt je praviloma stanovanjski, lahko pa je tudi gospodarski (kmetijski, poslovni ...) ali drug družbeni objekt (šola, gasilski dom ...).

Pomožni objekti so tako določeni s svojo vlogo v sklopu posesti, domačije oz. kompleksa stavb. Njihova definicija ni vezana na državno zakonodajo, ki klasificira objekte, ker se ta pogosto spreminja. Zaradi spreminjanja načina bivanja ter človekovih potreb, pomožnih objektov prav tako ne velja posebej razvrščati glede na njihovo konkretno uporabo (npr. za spravilo drv - drvarnica, za spravilo koles - kolesarnica, za parkiranje vozil - garaža). Obravnavati jih je potrebno glede na njihovo fizično pojavnost v prostoru, ki je najbolj merodajna in vpliva na kontekst prostora. Arhitektura pomožnih, praviloma majhnih stavb, naj se podreja enakim pravilom oblikovanja, kot veljajo za glavne stavbe, ob tem, da so ti objekti bolj preprosti, podrejeni, tako v oblikovanju, kot uporabljenih gradivih.

Območje

Smernice obravnavajo gorenjski del Triglavskega narodnega parka, ki pripada širši gorenjski tipološki arhitekturni regiji. Ta se razteza od Zgornjesavske doline do obronkov Pohorja in Ljubljanske kotline, ter med Karavankami in gorsko verigo nad dolinama Trente in Soče.

Usmeritve se nanašajo le na urbanizirana naselja na območju štirih občin: Bled, Bohinj, Gorje in Kranjska gora. Ostala območja, kot so planine, posamezni zaselki, koče ... imajo večinoma svojstveno tipologijo in se zanje teh smernic ne da neposredno uporabljati.

Občine so glavni nosilci urejanja prostora in s svojimi prostorskimi akti določajo možnosti in usmeritve za gradnjo tudi za pomožne objekte. Pričujoče smernice so vsebinsko dopolnilo veljavnih prostorskih aktov oziroma predstavljajo splošne smernice Triglavskega narodnega parka za urejanje prostora.

Območje uporabnosti teh smernic ni omejeno z upravnimi mejami, saj se nanaša na področje celotne arhitekturne regije, torej se lahko le-te smiselno (ob upoštevanju morebitnega specifičnega lokalnega konteksta) uporabljajo tudi izven meja Triglavskega narodnega parka oziroma omenjenih občin.

Tipologija

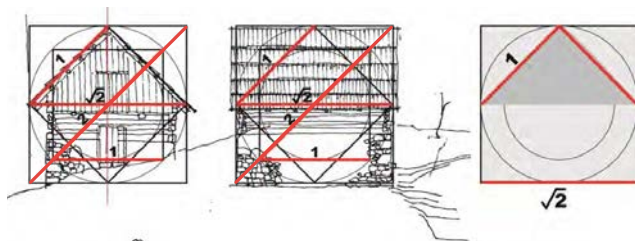
Osnova za harmonično podobo kraja je zagotovljena z uravnoteženim umeščanjem objektov in spoštovanjem osnovnih načel oblikovanja stavb v pokrajini. Ta določajo značilno »tipologijo« in s tem identiteto kulturne krajine, da lahko ločimo med »gorenjsko«, »bovško-trentarsko« ali »primorsko« hišo. To poenotenje, ob prisotni raznolikosti posameznih stavb, lahko prepoznamo kot posebno kvaliteto v slovenskem prostoru. Dvajseto stoletje je preoblikovalo tradicionalni razvoj vasi z zamiranjem kmetijske dejavnosti, intenzivno urbanizacijo, pretežno pozidavo enodružinskih hiš nekmečkega prebivalstva in na širšem območju Julijskih Alp tudi intenzivnejšo turistično dejavnostjo. V tem času so se v naš prostor zanesle tuje tipologije, predvsem arhitekturni vplivi severnih dežel Tirolske in Koroške, pa tudi južnih krajev, kar je negativno vplivalo na podobo slovenske kulturne krajine.

»Estetika je rezultat likovnega izražanja in je pravzaprav stranski proizvod konstrukcije. Vernakularna arhitektura ne pozna krašenja, dekoracije, a je zagotovo dekorativna in lepa. Izvorno so vsi detajli krašenja namenjeni delovanju, od prezračevalnih odprtih do celotnih konstrukcij zgradb. Medtem ko so detajli odvisni od dosegljivega orodja in od spretnosti graditelja, so celote predvsem sestavi konstrukcij: telesa, strehe, dodatni objekti posamič in v odnosu do domače hiše... Ne sestav detajla in ne imeniten izgled vasi v krajini nista bila nikoli načrtovana namenoma, sta nekaj vidni, a stranski proizvod potreb, možnosti in zmožnosti narave in človeka, tako rok kot njegovega uma.«

Skladno podobo kraja tako tvorijo stavbe, ki od daleč delujejo preprosto in usklajeno (npr. v smereh in višinah slemen, barvi streh ...), od blizu pa njihovo individualnost določajo avtorski detajli in uporaba gradiv, katerih sodobna interpretacija naj vedno temelji na preteklih vzorcih lokalne tipologije. To velja tako za stanovanjske in gospodarske objekte, kot tudi za manjše, enostavnejše - pomožne objekte.

STRUKTURA VASI IN RAZVOJ

V hribovitih predelih, v katerih so se prebivalci ukvarjali predvsem z živinorejo, so nastale gručaste ali razložene vasi. Na ravninskem svetu je prevladovalo poljedelstvo, vasi so središčne in obcestne. Težnja vsake gradnje je vedno bila ohranjanje čim večje površine obdelovalne zemlje. Meje strnjenih naselij so se skozi stoletja ohranjale in novogradnje so se vključevale v obstoječe stavbno tkivo. Skozi pasove vrtov in sadovnjakov je prostor vasi prehajal v obdelovalne površine. V preteklosti, v vernakularni (ljudski) arhitekturi, ki je pomembno sooblikovala kulturno krajino, sta bili izpostavljeni predvsem funkcija in upoštevanje naravnih danosti okolja (npr. lega na terenu in orientacija - izkoriščanje ali zaščita pred soncem in vetrom). Gorenjske vasi so v preteklosti tvorile domačije, sestavljene iz stanovanjske hiše, gospodarskega poslopja in lahko tudi več podrejenih pomožnih objektov organiziranih okrog skupnega dvorišča, ki se je običajno navezovalo na osrednjo vaško cesto. Reprezentativni vhod v hišo je bil s ceste, ostali objekti pa so bili v ozadju, dostopni z dvorišča ali vezani na kmetijske površine v zaledju vasi.

VELIKOSTI IN RAZMERJA STAVB

Stavbe, ki jih dojemamo kot lepe, so skladne. Oblikovane so po preprostih pravilih in v razmerjih, ki jih poznamo že iz časov antike. Osnovo običajno predstavlja kvadrat ali pravokotnik v razmerju zlatega reza ter osnovnih preprostih razmerjih tlorisa - 2:3, 1:2, 1:3. V prerezu je okvir gabarita stavbe običajno kvadrat.

Za harmoničen izgled stavbe je pomembna usklajenost med razmerjem tlorisa in višine stavbe. Tu velja, da imajo pritlične stavbe tloris v razmerju do 1:2, nadstropne stavbe pa v razmerju večjem od 1:2, tja do 1:4.

»Red v preprosti arhitekturi je umnost, znanje in iznajdljivost. Prva dva pojma so naši dedje dobili od svojih prednikov kot dediščino, iznajdljivost pa je značilnost posameznika, ki za dosego cilja izrablja vse možnosti in okoliščine. Zato nista dva kozolca enaka, ne dve kašči, čeprav nosijo vse svoje značilnosti. Red ne izključuje posamičnih rešitev, če se te podrejujejo osnovnim značilnostim od detajla do celote. Red zagotavlja predvsem skladnost.«

STREHA

Najpomembnejši likovni stavbni element, ki določa tipologijo gorenjske hiše, je značilna dvokapna strma streha, tradicionalno izključno v naklonu 45° in z navpičnimi čeli. Čopi se, zaradi zahtevnejše izdelave, praviloma pojavljajo na večjih objektih, z namenom optično zmanjšati višino strehe oziroma kot dodatna zaščita čelnega dela fasade. Značilne so tudi vmesne strešice nad deli čelnih fasad, npr. nad vhodom ali gankom, ki ščitijo fasado. Napušči so praviloma plitvi in v sorazmerju z velikostjo hiše.

STAVBNO POHIŠTVO

Okna so tradicionalno postavljena v zunanji ravlini fasade. Razmerje oken je običajno 4:5. Okenske površine oken na fasadi običajno ne zavzemajo večje površine oziroma največ eno tretjino le-te.

GRADIVA

Značilni tradicionalni gradivi v regiji sta les in kamen. Grobo obdelan lokalno pridobljeni kamen se je uporabljal za kleti in zidane podzidke v stiku s terenom pri stanovanjskih hišah in gospodarskih poslopijih. Les je služil za konstrukcijo in fasado zgornjih nadstropij, tudi kot kritina v obliki skodel ali žaganih desk. Pomožni objekti so bili pretežno v leseni izvedbi. Značilni sodobni material gorenjske tipološke regije je tudi cementna kritina – špičak, ki je nadomestila slamo in les, po likovnem vzoru kritine iz skрила.

BARVE

Značilne barve, ki določajo identiteto prostora Triglavskega narodnega parka so naravne barve lesa in kamna; rjava in naravno siva ter iz tega izhajajoče barve nadomestnih sivih cementnih kritin. Barve fasad so izključno v belih oz. svetlih tonih izhajajočih iz bele barve tradicionalnih, praviloma grobih, apnenih ometov.

ZUNANJA UREDITEV IN OGRAJE

Celovito podobo naselij poleg stavb tvorijo tudi prostori med njimi. Ti medprostori so bili tradicionalno odprti, lastniška struktura se v prostoru ni odražala. Prostor so zapolnjevali dvorišča, sadovnjaki, »gartlci« (zeliščni in cvetlični vrtovi) in zelenjavni vrtovi. Tudi kmetijske površine so se objektom ponekod popolnoma približale. Oblikovanje teh prostorov je bilo zadržano in ga je določala funkcija. Na gorenjskem so to bili ograjena dvorišča, pašniki ter gartlci in zelenjavni vrtovi. Značilni so leseni plotovi iz vertikalno ali horizontalno postavljenih lat.

Usmeritve

Gradite najbolje kar zmorete. Nič bolje in nič slabše.

Adolf Loos, Pravila za gradnjo v gorah, 1913

Osnovno načelo gospodarnega ravnanja s prostorom je, da ima prenova vedno prednost pred novogradnjo. Potreba po gradnji pomožnih objektov izhaja iz potreb sodobnega življenja, ki dodaja vedno več »pomožnih funkcij« k osnovni bivalni vlogi: parkiranje, shranjevanje, zbiranje odpadkov ... S prenovno je mogoče obstoječim, starejšim, kvalitetnim stavbam spremeniti funkcijo ali namembnost, pri tem pa naj se pretežno ohranja pojavnost stavbne lupine, strehe, konstrukcije in ostalih značilnih elementov stavbe.

Nove gradnje in prenove naj vedno temeljijo na znanju in izkušnjah naših prednikov, naši kulturni dediščini. Vselej v zgodovini so nove prostorske rešitve - novi objekti - nadgrajevali obstoječe na način, da so zadovoljevali tedanje potrebe uporabnikov in izkoriščali nove tehnične možnosti. Temu načelu sledimo tudi danes, vendar na način, da smo dovzetni za obstoječa razmerja v prostoru in jih nadgrajujemo na trajnosten način.

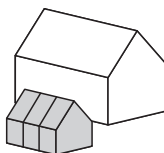
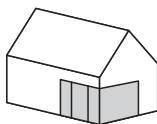
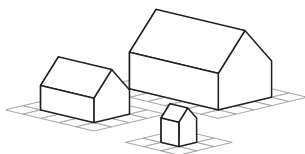
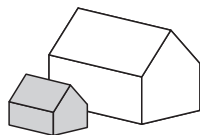
Predvsem naj obvelja razumevanje, da za oblikovanje pomožnih objektov veljajo enaka osnovna načela kot za oblikovanje stanovanjskih ali gospodarskih objektov. Posebno pozornost je potrebno nameniti pravilni umestitvi pomožnih objektov na zemljišču, z občutkom za konkreten prostor, z razumevanjem potreb uporabnika in tehničnih zmožnosti gradnje.

Stavbe znotraj Triglavskega narodnega parka so podvržene kulturno-varstvenim režimom in se lahko gradijo in prenavljajo samo po smernicah in s soglasjem službe za varstvo kulturne dediščine, to je Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije in Javnega zavoda Triglavski narodni park.

*Ravnina zahteva navpično razčlemba, gore vodoravno.
Človeško delo naj ne tekmuje z božjim.
Adolf Loos, Pravila za gradnjo v gorah, 1913*

Umestitev v prostor

UMEŠČANJE

Pomožni objekti morajo jasno izražati svojo pomožno vlogo v ansamblu objektov na posesti. Umestitev mora biti prostorsko podrejena glede na položaj glavne stavbe (na zaledni strani, ob boku, v ozadju ...). Gabarit pomožnega objekta, tako tlorisna velikost kot višina, morata biti opazno manjša od glavnega objekta in s tem njemu podrejena že na prvi pogled.

ZDRUŽEVANJE NAMEMBOSTI

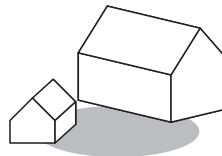
Eno vodilnih načel pri gradnji pomožnih objektov je združevanje čim več različnih funkcij znotraj čim manj objektov, posledično zmanjšanje števila potrebnih pomožnih objektov in pozidave zemljišča. Pri tem pa je potrebno upoštevati načelo, da skupna površina pomožnih objektov ne sme presežati tlorisne površine osnovnega objekta.

Vsak ločeno zgrajen objekt zahteva dodaten prostor po svojem obodu - t.i. neposredno vplivno območje objekta. Pas okoli objekta, potreben za izgradnjo in vzdrževanje, predstavlja pri majhnih objektih sorazmerno veliko prostora in ima zgolj omejeno uporabnost. Ta prostor ne more opravljati funkcije zelene ali uporabne odprte bivalne površine, kar je s stališča razpolaganja s prostorom zelo potratno. Poraba gradbenih materialov in energije potrebne za vgradnjo je pri več samostojnih majhnih objektih nesorazmerno večja, kot pri večjih objektih. Zato v prvi vrsti skušamo čim več funkcij vključiti že v osnovni objekt. Če to ni mogoče, pa le-te združiti v čim manj samostojnih pomožnih objektov. Na ta način se zmanjša strošek gradnje in porabe gradiv in s tem posledično obremenjevanje naravnega okolja.

CELOVITOST

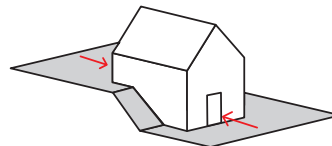
Pomožne objekte se v prostor umešča tako, da tvorijo z glavnim objektom čim bolj smiselno in zaokroženo celoto. Pomožni objekti se vežejo na isti dovoz oz. dostop kot glavni objekt. S komunalnimi vodi so povezani z glavnim objektom. Namenjeni so uporabi oseb, ki bivajo/delujejo v glavnem objektu, zato naj bo to razvidno tako v funkcionalni kot pripovedni razporeditvi pomožnih objektov.

Izjema glede gornjih usmeritev je zlasti upravičena, če tako zahteva funkcija pomožnih programov, npr. požarna ogroženost, vir hrupa, neprijetnih vonjav in podobno.

UMESTITEV GLEDE NA TEREN

Poleg glavnega objekta morajo tudi pomožni pri umestitvi v prostor upoštevati oblikovanost terena. S svojo umestitvijo lahko izkoriščajo oblikovanost terena v prid funkcionalnosti, nikakor pa ne smemo terena preoblikovati zaradi morebitne enostavnejše izvedbe pomožnega objekta.

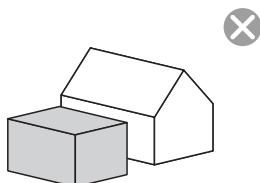
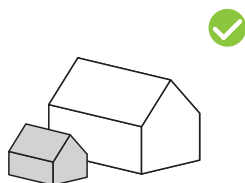
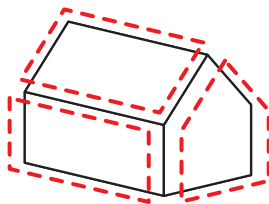

*Bodite pozorni na oblike v katerih gradijo domačini, kajti
to so modrosti izluščene iz preteklosti. Toda opazujte
izvor oblik. Če je napredek tehnike omogočil izboljšanje
oblike, vedno uporabite to izboljšavo.*

Adolf Loos, Pravila za gradnjo v gorah, 1913

Oblika objekta

RAZMERJA VELIKOSTI

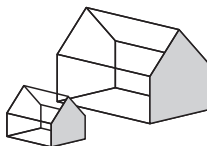
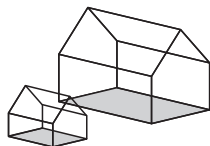
Ključno za estetsko doživljanje stavbe je razmerje med velikostjo fasadnih površin proti površini strehe oziroma sorazmerja med sestavnimi deli stavbe.

»Razmerja so pomemben element v preprosti gradnji, predvsem zaradi lesenih konstrukcij, ki morajo biti stabilne, s čim manj materiala in z detajli, ki jih preprost graditelj obvlada. Razmerja hiše izhajajo iz konstrukcije in so postavljena prav zaradi nje. So ključni element pojavnosti arhitekture, ki s svojo usklajenostjo določajo obliko. Danes pravimo temu estetika, nekdaj so ji rekli enostavno lepota, ki pa ni bila nikoli cilj in ne namen.«

Dimenzioniranje objekta, ki ne upošteva teh »zlatih pravil« razmerij, vodi v neskladno in za oko neprivlačno obliko.

TLORISNA VELIKOST

Tlorisna velikost pomožnega objekta je prilagojena funkciji oz. programu. Pomožni objekt je lahko majhen - le en kvadratni meter, ali velik - nekaj deset kvadratnih metrov. Velikost ne sme bistveno presegati funkcionalnih potreb. Ne glede na program oziroma tehnološke potrebe mora biti pomožni objekt opazno manjši od glavnega objekta.

VIŠINA

Pomožni objekti so skromnejši od glavnih objektov, praviloma so v pritlični izvedbi. Izkorišča se tudi prostor neposredno pod poševno streho (podstrešje). Višina mora biti opazno nižja od višine glavnega objekta. V primerih umestitve pomožnega objekta na nagnjen teren je dodatna etaža praviloma le polvkopana klet.

HARMONIČNA (SO)RAZMERJA

Tako kot pri glavnem objektu, so ustrezna razmerja, v tlorisni zasnovi in v prečnem prerezu, ključna za harmonično pojavnost stavb.

Najpreprostejše in najbolj uporabljano razmerje izhaja iz kvadrata in njegove diagonale. Če je osnovnica dolga 1 enota, je diagonala $\sqrt{2}$. To je pomembno za detajl in za celoto.

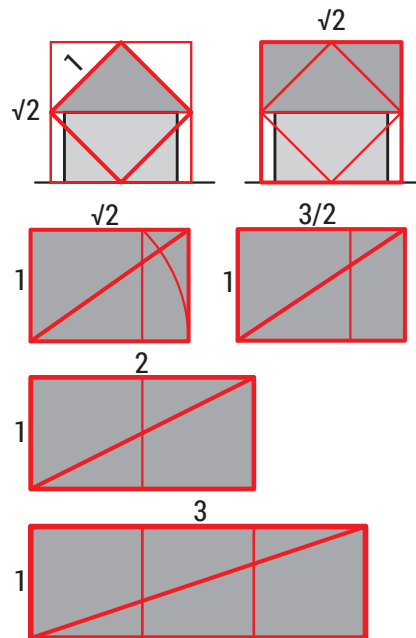
Kadar funkcija pomožnega objekta ne zahteva drugače, je tlorisno razmerje od 1:1,2 do 1:3. Razmerje v prerezu pa mora biti kvadrat (1:1).

SIMETRIJA

Poleg upoštevanja sorazmerij med različnimi deli stavbe na estetiko pomembno vpliva tudi spoštovanje simetrije. Uravnotežen izgled stavbe dosežemo predvsem s simetrično streho, medtem ko nesimetrična streha deluje neskladno.

Simetrijo in uravnoteženost uporabimo tudi pri razmeščanju stavbnih odprtin na fasadi. Lepše je, če so okna in vrata poravnana in enakih velikosti, kot če so na naključnih mestih.

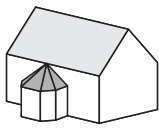
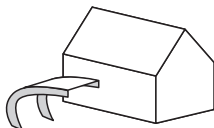
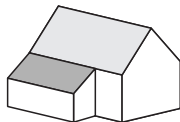
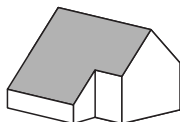
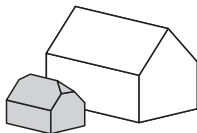
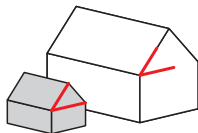
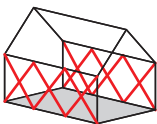
»V tradicionalni slovenski arhitekturi poznamo le dva primera, kjer simetrije ni: kozolec na psa in čebelnjak. Pri kozolcu gre za poenostavljanje in čim večjo izrabo prostora, čebelnjak pa z različnimi strešinami lovi izbrano količino sončnih žarkov in po fizikalnih zakonih vzbuja tokove zraka, ki lajšajo čebelam prilet.«

*Ne mislite na streho, mislite na dež in sneg.
Tako razmišljajo domačini.*
Adolf Loos, Pravila za gradnjo v gorah, 1913

Konstrukcija, streha in fasada

KONSTRUKCIJA

Za konstrukcijske elemente je primaren material les, zlasti za vidne dele konstrukcije. Značilna za Gorenjsko je vidna zavetrovalna konstrukcija - mreža diagonalnih tramov (predvsem na kozolcih in gospodarskih poslopijih), ki je izpostavljena na delu objekta, na delu pa prekrita z leseno fasado iz vertikalnih desk. Zaželeno je izvedba s tesarskimi lesnimi zvezami.

Danes se kot konstrukcijski material uporabljata tudi beton in kovina, ki pa ju velja zakriti z leseno oblogo ali izjemoma ometom, če ne gre za poseben arhitekturni izraz v kontekstu celote avtorske arhitekture.

Strešni zatrepi so lahko odprti ali zaprti. Konstrukcija pod napušči je vidna.

Vse lesene dele je potrebno odmakniti od tal oziroma jih ob stiku s tlemi ustrezno zaščititi pred trohnenjem z globinsko impregnacijo.

STREHA

Najpomembnejši stavbni element gorenjske hiše je značilna dvokapna streha, tradicionalno vedno v naklonu 45° z navpičnimi čeli brez čopov. Streha s čopom je v današnjem času s sodobnimi materiali izgubila svojo vlogo. V sodobnem izrazu se ne pojavlja in se je poslužujemo samo izjemoma, npr. pri uskladitvi večjih pomožnih objektov z obstoječo hišo.

Strešine pomožnega objekta, ki je prislonjen h glavnemu, naj bodo v teksturi in materialu poenotene s streho glavnega objekta. Izjema so prosojne strehe rastlinjakov, ki pa naj bodo dvokapne in proporcionalne z ostalimi objekti.

FASADA

Vsak pomožni objekt naj ima, poleg strehe, vsaj dve stranici zaprti s fasado. Največ polovica stranic je lahko odprtih in služijo za neposreden dostop. Fasada oziroma zaprta stranica je lahko tudi v notranjosti objekta oziroma služi kot stena. Fasada je lahko polna ali izvedena kot konstrukcijski preplet lesenih elementov, praviloma prekrita z leseno fasado iz vertikalnih desk.

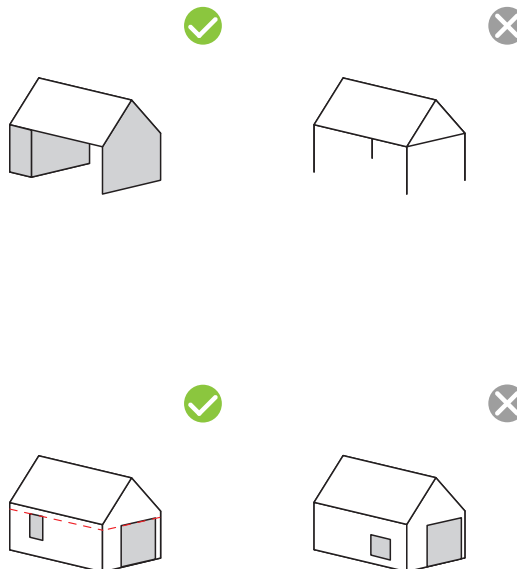
S tem ohranjamo tradicionalen izgled kulturne krajine, ki je vsebino v objektih vedno čuvala in ne razkazovala. Polna stena ponuja tudi dodatne možnosti spravila stvari in s tem racionalnejšo rabo prostora.

Pomembno pa je, da pomožnih objektov ne oblikujemo z neposrednim posnemanjem arhitekturnih elementov ostalih kmetijsko-gospodarskih objektov - najpogosteje posnemanje izgleda kozolca - fasada iz lat za sušenje sena, obešanje nefunkcionalnih »kozlov« na late za okras ipd.

STAVBNO POHIŠTVO

Morebitna okna naj bodo postavljena v zunanji ravlini fasade. Umeščanje večjih oken ali vrat je priporočljivo v sklopu lesenega dela fasade z možnostjo zapiranja oziroma prekrivanja s polkni iz lesa, enakega izgleda kot fasada. Odpiranje je krilno in v sodobnem času vse bolj tudi drsno. Na območju Zgornjesavske doline so prisotna tudi kovinska - okovana polkna.

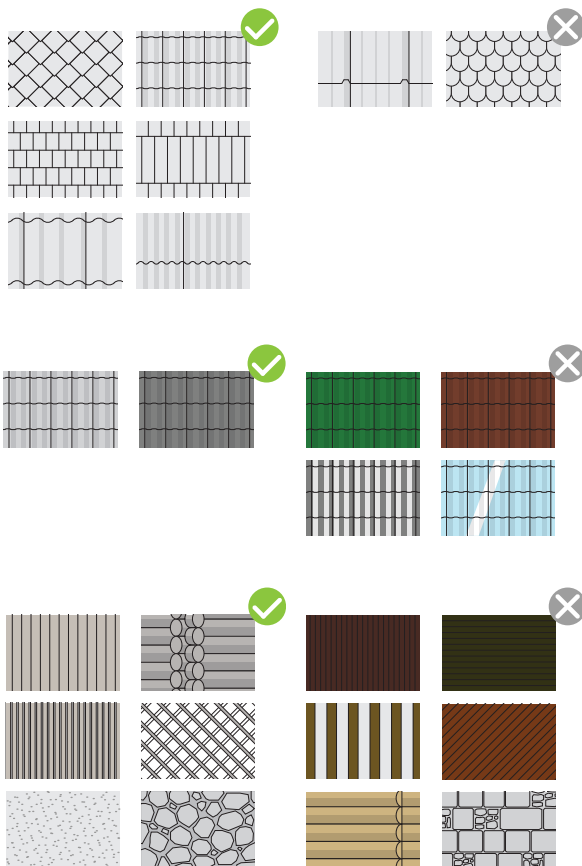
Površina okna na fasadi naj ne presega 1/3 površine fasade. Če izbiramo tipsko stavbno pohištvo (okna, vrata) naj bo to v naravnih barvah in materialih, v tradicionalnih razmerjih in enostavno oblikovano.

*Ne bojte se, da bi vas grajali, ker ste iz mode.
Spremembe starih gradbenih tehnik so smiselne le takrat,
kadar jih znamo izboljšati.
Adolf Loos, Pravila za gradnjo v gorah, 1913*

Gradiva in barve

Uporabljena gradiva smejo biti po svoji kvaliteti oziroma izrazni vrednosti enakovredna ali podrejena tistim na glavnem objektu. To velja tudi za nivo obdelave materialov. Osnovo likovne podobe stavb na območju TNP narekuje pretežna uporaba lesa, ki s časom pridobi naravno sivo ali temno rjavo patino, odvisno od mikroklimatskih razmer na lokaciji. Drug lokalni naravni material je kamen - apnenec, ki se odraža v zidanih konstrukcijah in naravnih fasadnih ometih.

Uporaba naravnih gradiv je zaradi kratkih transportnih poti racionalna, varčna in manj obremenjuje okolje. Prav tako predstavlja kontinuiteto v gradbeni tradiciji tega prostora. Omogočajo tudi učinkovito razgradnjo.

STREHE

Tradicionalne slamnate in lesene kritine so v sodobnosti zamenjali trajnejši materiali na cementni ali glineni osnovi (beton, eternit, emajlirana žgana opeka) v sivi barvi. Pri izbiri kritine je pomembno spoštovanje izvornega materiala, ohranjanja barvnega tona in teksture. Temu odgovarjajo tako lesene skodle oziroma deske kot tudi sodobne kritine z maloformatno strukturo sive barve. Izgibati se velja strešnikom, ki imitirajo druge materiale.

Kot dopolnilni material za kritine pomožnih objektov je dopustna tudi kritina iz pločevine (fino strukturirana), ki je enostavnejša za vgradnjo in velja za manj plemenit strešni material, ki pa ima v ostrem alpskem podnebju svoje prednosti. Uporaba polprosojnih plastičnih materialov (npr. valovita kritina, celične plošče) ni primerna, razen če gre za rastlinjak.

FASADNI ELEMENTI

Leseni deli fasad naj povzemajo tradicionalne vzorce in upoštevajo načelo preprostosti, brez romantiziranja oblik.

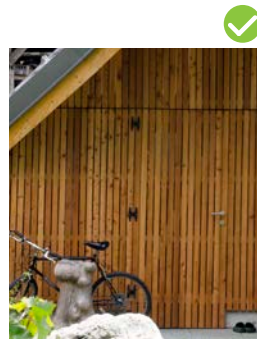
Kamniti deli fasad naj gradijo na podobi suhega zidu s poudarkom na vodoravnih dimenzijah kamnov, ki tvorijo zid.

Ometi se na pomožnih objektih uporabljajo le izjemoma, na pritličnih fasadah zaprtih delov, ki v dimenziji ne presegajo lesenega dela stavbe.

STAVBNO POHIŠTVO

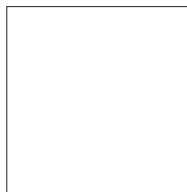
Priporoča se uporaba naravnih materialov: lesa kot najbolj lokalno dostopnega materiala, ki je ob ustrezni vgradnji in obdelavi tudi trajen oz. trajnosten.

V sodobnem času je na voljo stavbno pohištvo iz plastičnih materialov in aluminija (npr. vhodna vrata, garažna vrata, okenski okviri). V primerih uporabe le-teh se poskušamo izogibati tipskim, a ne tipološko ustreznim oblikam (npr. izbočen okvir s polnilom in okenci raznih oblik) in se poskušamo čim bolj približati barvi in teksturi stene. Praviloma vhoda v pomožne objekte ne poudarjamo.

BARVE

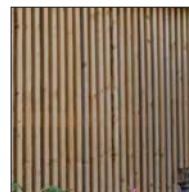
Barvno lestvico tvorijo odtenki bele (apneni omet), svetlo sive in naravno rjave barve lesa. Črna barva se lahko pojavlja v manjših elementih - zlasti okovju. Izogibamo se rdečkastim in temno rjavim tonom, ki izhajajo iz preživete tradicije barvanja lesa s strojnim oljem. Uporabljen les naj ne bo dodatno barvan, saj se tako naravno stara in dobi srebrno-sivo patino. Les je lahko brezbarvno zaščiten proti škodljivcem za podaljšanje življenjske dobe.

TEKSTURA IN RITEM

Primerne texture za oblaganje streh in fasad pomožnih objektov so vertikalne letve, ozke ali različnih širin, ki omogočajo dobro odtekanje vode in sušenje lesa. Če se odločimo za zaprt lesen opaž, so širše deske (nad 12 cm) v lepšem razmerju s celotno fasado kot ozke. Horizontalno se les pojavlja pri fasadah iz brun, ki naj bodo prave dimenzije (deblo) in ne preozka imitacija brun iz profiliranih desk.

Tradicionalno deske v leseni fasadni oblogi niso bile enakih dimenzij, zaradi načela racionalnega izkoristka materiala. Danes je racionalnost v industrijski proizvodnji enakih elementov, ki pa vodi v monoton izgled fasad. Pri oblikovanju ritma fasadne obloge lahko npr. ponazorimo stare principe s kombiniranjem ponavljajočih se vzorcev.

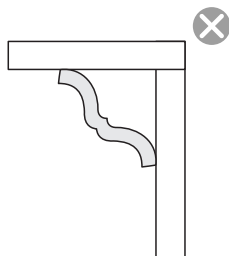
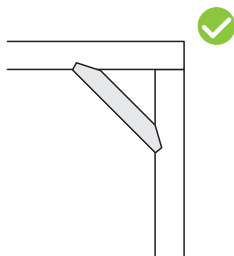

*Ne gradite slikovito. Prepustite ta učinek zidovom, goram
in soncu. Človek, ki se oblači slikovito, ni slikovit, temveč
je pavliha. Kmet se ne oblači slikovito, pa je slikovit.*

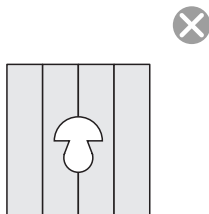
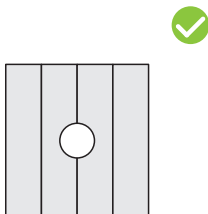
Adolf Loos, Pravila za gradnjo v gorah, 1913

Detajli in okras

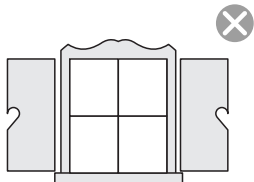
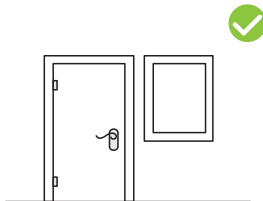
DETAJLI, KI JIH NAREKUJE FUNKCIJA

Pri oblikovanju detajlov je pomembna njihova funkcija ter uporaba avtohtonih gradiv in načina uporabe, ki ga le-ta narekujejo. Preprost detajl lesne zveze stebra in ročice je dovolj lep sam po sebi in ne potrebuje dodatnega lepševanja z izrezljanim okrasjem. Predvsem pa je neprimerno in nepotrebno kičenje konstrukcije z nenosilnimi dodatki - npr. ročica, ki to ni.

MANJ JE VEČ

Pri dekoraciji prenovljenih ali sodobno oblikovanih novih objektov se je smiselno držati načela: preprosto je boljše. Pomožni objekti ne potrebujejo posebnega okrasja. Uporaba preprostih geometrijskih likov ali simbolov iz preteklosti naj ima prednost pred sodobnimi anahronizmi.

ENOSTAVNO OBLIKOVANJE PO LOKALNIH VZORIH

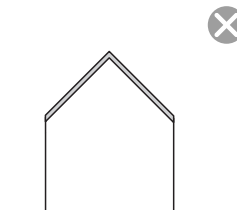
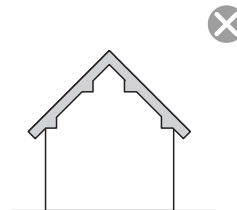
Kadar se uporabljajo posamezni dekorativni elementi na sodobnih objektih, naj bo oblikovanje zadržano. Potrebno je paziti, da ne pride do romantiziranja in slepega kopičenja okrasnih elementov, ki veljajo za »tradicionalno« gorenjske. Uporabljeni likovni elementi naj se opirajo na lokalno okolje in tradicijo in ne na globalne oziroma univerzalne trende v oblikovanju. Pri tem tradicionalnosti ne smemo mešati z »rustikalnostjo«, ki za večino ljudi pomeni okras, navdahnjen s preteklostjo, ki pa se prevečkrat izrazi v posnemanju vzorcev iz drugih krajev ali kultur (npr. tirolski slog).

Izhajajoč iz tradicionalnega oblikovanja je možno preprosto zasnovan objekt opremiti z drobnimi oblikovanimi dodatki, kot so na primer kljuke, ključavnice, zapahi itd. ali jih dopolniti z zelenjem (cvetlice).

SODOBNOST V DETAJLU

Kako danes oblikovati detajle, ki spoštujejo tradicijo oziroma so primerno oblikovani, je vprašanje, na katerega naj odgovori usposobljen strokovnjak - arhitekt.

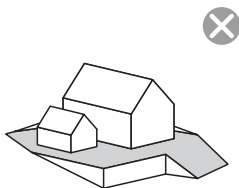
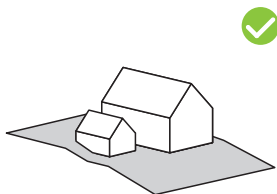
Sodobnost narekuje čiste linije in prav tako enostavne oblike. Detajl mora biti usklajen s celoto in biti podrejen proporcij-skim pravilom. Ne sme preglasiti elementa konstrukcije, katerega zaključuje. To se največkrat odraža npr. v strešnih zaključkih - pretiravanje s strešnimi obrobami, premasivnih napuščih, oblečenih v ometane obloge z namenom zapiranja lesene strešne konstrukcije. Objekti brez napuščev na območju TNP prav tako niso domači, zato je pomembno pravilno oblikovanje obrob napuščev, ki morajo vedno biti dimenzionirani skladno z razmerji hiše. Pogosto videna kleparska obloga, ki pretirano previseva rob strehe, je estetsko neustrezna in nepotrebna.

*Bodite iskreni. Narava drži le z resnico.
Resnica, čeprav stara več sto let, ima z nami več
notranje povezave kakor laž, ki hodi poleg nas.
Adolf Loos, Pravila za gradnjo v gorah, 1913*

Zunanja ureditev

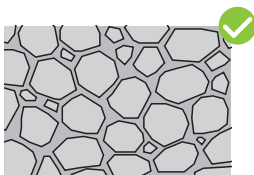
Podoba naselij poleg stavb tvorijo tudi prostori med njimi (dovoz, dvorišče, vrt ...). Ti prostori naj bodo odprti in pregledni, zasebnost naj se v čim večji meri zagotavlja že s samo umeritvijo objektov v prostor. Če je le mogoče, naj se ohranijo ali obnovijo obstoječe kvalitetne ureditve (travniki, sadovnjaki, drevesa ...).

OBLIKOVANJE TERENA

Naravno oblikovanost terena je smiselno ohranjati, stavbe naj se terenu prilagodijo. Če je preoblikovanje terena neizogibno, naj bodo spremembe čim manjše, teren naj bo preoblikovan nežno, z mehкими prehodi. Nagib novo oblikovanega terena naj bo takšen, da omogoča zatravitve.

TLAKOVANJE

Pri tlakovanju naj se predvidi čim več vodoprepustnih površin, kot na primer pesek, drobljenec, utrjene travnate površine, mačje glave oz. »vašter« (prodniki ali drugi kamni utrjeni v zemlji ali pesku) ... Uporabljeni materiali naj bodo lokalnega izvora oziroma naj bodo v barvi in teksturi podobni avtohtonemu kamnu, pesku (apnenec). Kjer je potrebno površine obdelati vodoneprepustno, naj se na zasebnih površinah raje kot asfalt uporabi obdelan beton v ustreznem barvnem tonu.

OPORNI ZIDOVI

Kamniti oporni zidovi se lahko uporabijo takrat, ko je nagib terena prevelik za »mehko« preoblikovanje. Oporni zidovi naj bodo čim krajši in čim nižji (največja višina do 1,0 m). Oporni zidovi naj se izvedejo kot suhozid, kar pomeni uporabo manjših kamnov lokalnega izvora, ki dobro nalegajo eden na drugega, tradicionalno brez uporabe veziva, zato so tudi fuge tanke. Če je zaradi statične trdnosti potrebno, se izvede armirano betonska ojačitev. Ta se lahko obloži kot klasična kamnita zložba (izgled suhozida) pri čemer je potrebno paziti, da je barva agregata usklajena z avtohtonim kamnom. Zidove se lahko ozeleni, npr. s plezalkami.

OGRAJE

Ograje naj se izvedejo le, kadar je to nujno potrebno, sicer naj bo prostor čim bolj odprt. Ograja oziroma plot naj bo nizek – do 70 cm, če se ograjuje zelenjavni vrt pa do 100 cm. Ograja naj bo izdelana kot suhozid ali iz lesa, lahko je izdelana iz vertikalnih letev ali iz horizontalnih lat, ki povezujejo vertikalne stebričke. Prvi tip je primeren za ograjevanje manjših zelenjavnih in cvetličnih vrtov, drugi, bolj odprt tip, pa za razmejevanje površin (npr. razmejitev vrta in ceste).

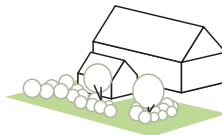
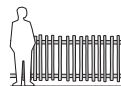
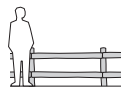
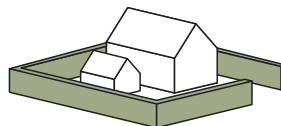
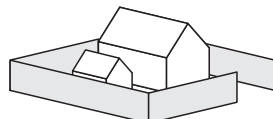
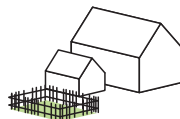
ZASADITEV

Pri zasaditvi se je smiselno držati načela manj je več. V čim večji meri naj se ohranjajo tipični vzorci kot so na primer sadovnjak, »gartlc«, »dvoriščno drevo« ... Tudi nove zasaditve naj se opirajo nanje; oblikujejo se odprte travnate površine s posameznimi drevesi, med njimi manjši zelenjavno – cvetlični vrtovi, večje markantno drevo se lahko zasadi na dvorišču ... Izogibamo se dolgim linearnim zasaditvam, za zagotavljanje zasebnosti raje smotno umestimo posamezne manjše skupine dreves ali grmovnic. Žive meje naj bodo prosto rastoče ali pa nizko prstrižene (do 70 cm).

Sadimo avtohtone rastlinske vrste oziroma takšne, ki so vizualno (oblika rasti, barva) skladne z naravno krajino v okolici. Izogibamo se uporabi vseh (potencialno) invazivnih rastlinskih vrst. Primerne vrste za uporabo so na primer sadna drevesa (jablana, hruška, češnja), lipa, lipovec, javor, oreh ..., grmovnice: leska, bezeg ..., vzpenjalke: trta, vrtnice ..., živa meja: gaber, bukev ...

VRTNA OPREMA IN DODATKI

Čim več potrebnih elementov poskušamo rešiti že v sklopu objektov oziroma z zasaditvijo (npr. senca pod drevesom, klop pod napuščem objekta ...). Ostali elementi vrtnega pohištva in opreme naj bodo iz naravnih materialov, oblikovani zadržano. Vrt naj bo čim bolj naraven, brez dodatnega okrasja oziroma naj bo to okrasje začasne, sezonske narave.

viri in literatura

- Amt für Raumentwicklung Graubünden (ARE) ... [et al.], 2018. *Geschützte und ortsbildprägende Bauten, Wegleitung Bauprojekte*. Chur: Amt für Raumentwicklung Graubünden (ARE).
- Amt für Raumentwicklung Graubünden (ARE), Bündner Vereinigung für Raumentwicklung, 2018. *Geschützte und ortsbildprägende Bauten, Wegleitung Nutzungsplanung*. Chur: Amt für Raumentwicklung Graubünden (ARE): Bündner Vereinigung für Raumentwicklung.
- Bolčina, M., Glažar, T., de Gleria, V., Zorec, M., 2017. *Jezerško, kako prepoznati, ohranjati in živeti s tradicijo*. Ljubljana: Občina Jezersko, Fakulteta za arhitekturo.
- Broder, T., Otero, D., 2017. *Bauten und Anlagen ausserhalb der Bauzonen, Eine Arbeitshilfe für die Erarbeitung und Beurteilung von BAB - Gesuchen*. Chur: Amt für Raumentwicklung Graubünden (ARE).
- Caduff, H.P. ... [et al.], 2006. *Landwirtschaftliches bauen in Graubünden*. Chur: Kanton Graubünden.
- Čerpes, I., Grohar, J., Perović, V. in Vidic, A., 2019. *Tipologija stavb: priročnik*. Ljubljana: Ministrstvo za okolje in prostor.
- Deu, Ž., 2001. *Stavbarstvo slovenskega podeželja: značilno oblikovanje stanovanjskih hiš*. Ljubljana: Kmečki glas.
- Deu, Ž., 2006. *Podeželske hiše na Slovenskem*. Ljubljana: Kmečki glas.
- Deu, Ž. ... [et al.], 2014. *Gradimo za jutri: priročnik za trajnostno gradnjo s katalogom ponudnikov*. Kobarid: Posoški razvojni center.
- Deu, Ž., 2020. *Tipologija bohinjskih planin ter usmeritve za vzdrževanje in obnovo planšarskih objektov*. Bled: Triglavski narodni park.
- Egger, A. ... [et al.], 2017. *Umgebungsgestaltung BAB*. Chur: Amt für Raumentwicklung Graubünden (ARE).
- Fister, P., 2009. *Identiteta kot vrednota arhitekturne dediščine*, Glasnik slovenskega etnološkega društva, letnik 49, številka 3/4. Slovensko etnološko društvo.
- Gantar, D. ... [et al.], 2020: *Naše hiše, Priročnik za lastnike, uporabnike, načrtovalce in izvajalce novogradenj in prenov stanovanjskih stavb*. Ljubljana, Idrija: Urbanistični inštitut Republike Slovenije, Občina Idrija.
- Juvanec, B., 2009. *Arhitektura Slovenije 1, Vernakularna arhitektura, alpski del*. Ljubljana: i2: Fakulteta za arhitekturo.
- Juvanec, B., 2019. *Slovenija, arhitektura in dediščina*. Ljubljana: i2: SAZU.
- Kandus, B., Korenjak, A. ... [et al.], 2018. *Kako prenoviti idrijsko rudarsko hišo - katalog ukrepov*. Ljubljana, Idrija.
- Kristan, M. ... [et al.], 2021. *Gradimo za jutri II: od prepoznavanja do obnove stavbne dediščine Zgornjega Posočja*. Tolmin: Posoški razvojni center.
- Loos, A., 1913. *Aber suche den Grund der Form auf - Gedanken von Adolf Loos, Regeln für den, der in den Bergen baut*. Natur und Land (vormals Blätter für Naturkunde und Naturschutz), 1980/3.
- Odpri Krog, 2016. *Bohinj, stavbna tipologija 1*.
- Odpri Krog, 2018. *Sinteza tipologije vasi v Bohinju in Gorjah*.
- Odpri Krog, 2017. *Stavbna tipologija Bohinja*.
- Roškar, S., 2020. *Od stoga do kozuca: priročnik za rabo in vzdrževanje kozolcev na območju projekta Arhitektura gorenjskih vasi*. Jesenice: Razvojna agencija Zgornje Gorenjske.
- Rotar Kokalj, T., Roškar, S., 2012: *Stavbe na podeželju v Karavankah, Brezmejna doživetja kulturne dediščine Avstrijska Koroška - Gorenjska: stavbna dediščina in kultura bivanja v Karavankah: priročnik - 1. izd.* Kranj : BSC, Poslovno podporni center.

delavnica
oblikovanje prostora